

Олексій Вертій

ХАРАКТЕРНИК ІЗ ЛАВІРКОВОГО (Матеріали до життєпису кобзаря Ігоря Рачка)

Ігор Карпович Рачок – представник славної когорти роменських кобзарів. Здавна тут побутували українські народні думи, історичні пісні, відтак кобзарсько-лірницький звичай завжди був складником духовного життя краю. Тут на ярмарку в Ромні Остап Вересай зустрів кобзаря Євхима Андріяшівського і став навчатися в нього. Та коли через рік Євхим Андріяшівський помер, Остап Вересай пішов у науку до Семена Кошового із села Голінки поблизу Ромна. З Антоном і Трифоном із Великих Бубнів Роменського повіту та Потапом із Нової Греблі Лохвицького повіту (тепер Роменський район) підтримував зв'язки Іван Кравченко-Крюковський. 20 липня 1832 р. поблизу Ромна від кобзаря Івана Стрічки Платон Лукашевич записав думу «Самійло Кішка», а 22 липня 1845 р. у шинку в Борзенці під Ромнами думу «Удова» від Каленика Рожка записав Пантелеймон Куліш.

У кобзаря М. Кравченка навчався Андрій Волощенко (Волощенко) (1883–1983) із Процівки, в репертуарі якого були дума «Про трьох братів Азовських», пісні «Нема в світі ніде правди», «Про Почаїв» та інші твори. Знаними на Роменщині та далеко за її межами були й кобзарі Іван Запороженко (1872–1932), Григорій Спиця (1911–1971), Іван Петренко (1886–1969), Євген Адамцевич (1904–1972), Валентин Заворотько (1925–2008).

Цілком зрозуміло, що ці звичаї викликали неабиякий інтерес до кобзарства й у Ігоря Карповича.

Нашадок давнього козацького роду, він завжди залишався вірним йому, його життєвим принципам та ідеалам, його духовним цінностям, його громадянській національній позиції, і сам став узірцем духовної досконалості української людини, незламності її Духу, взірцем того, як проста людина за нелегких життєвих обставин підсоветської дійсності може не лише зберегти, а й примножити ці звичаї та цінності.

Народився І. К. Рачок 25 лютого 1937 року на хуторі Лакизин (тепер Лавірків) Бацманівської сільської ради Талалаївського району Чернігівської області. Його родовід по батьківській лінії ведеться від давніх часів козацького Запоріжжя, виходець із якого нібито й заснував село Бацмани (тепер Роменського району Сумської області), адже першим поселився на нинішній його території і був заможною та шанованою в краї людиною. «Це, – згадує Ігор Карпович, – засвідчують дані архівів Харкова, на які покликався відомий фольклорист П. Гнідич, працюючи над упорядкуванням кількатомного збірника «Матеріали по народній словесності Полтавської губернії. Роменський уезд (1915–1916)». Тож родинні звичаї відіграли винятково важливу роль у становленні характеру, духовного світу та світогляду загалом майбутнього кобзаря. Його дядько Степан Пантелеймонович Рачок у складі Армії УНР брав активну участь у національно-визвольних змаганнях 20–30-х років ХХ століт-

тя. У родині по лінії батька Карпа Пантелеймоновича Рачка та матері Мотрони Олексіївни Рачок (із роду Хачко) завжди панував український дух, свято берегли українські національні звичаї, національні духовні та ідейні цінності. «Кобзар» Т. Шевченка, твори П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, Б. Грінченка, С. Руданського, Панаса Мирного та інших письменників, література з історії України завжди були в родинній бібліотеці Рачків, їх читали й перечитували не один раз. У храмові дні збирався весь рід, співали стародавні козацькі пісні, вели розмови про українську старовину, про Т. Шевченка, обговорювали твори інших українських письменників. Особливо багато козацьких пісень знали і виконували батько Карпо Пантелеймонович та дядько Степан Пантелеймонович. Батько декламував напам'ять «Катерину», «І мертвим, і живим, і ненарожденним...», поезії про Суботів Т. Шевченка. Гірко сумували над долею дівчат, образи яких виводили ці письменники, адже сприймалися вони як символи поневоленої москалем України, яку потрібно визволяти від окупанта. Грамотною була й баба по матері Марія Гарань. Уже в похилому віці вона не полишала читання книг, заохочувала до цього дітей і внуків. Тому, йдучи до Малобубнівської семирічки в перший клас, малий Ігор уже знав напам'ять майже половину «Енеїди» І. Котляревського, багато творів із «Кобзаря» тощо.

У дитинстві він пильно придивлявся до життя. Буваючи з батьком у Ромні на базарах, захоплювався мовою, одягом, поведінкою селян, спостерігав за їхнім побутом. Усе те глибоко западало в душу. Його дитяче ество ображалось, коли бачив якихось пишно одягнутих пань, котрі говорили московською мовою, що так контрастувала із загальною атмосферою цього торговища, типово українським укладом життя роменців та жителів околиць сіл і хуторів. Це викликало в душі малого хлопця протест, формувало питому національний духовний світ і питому національну громадянську позицію, сильний і вольовий характер. У пору дитинства Ігоря Карповича в краї зберігали і примножували кобзарські звичаї Віктор Сологуб із синами Володимиром, Миколою та Михайлом, якого двічі арештовували і судили за «економічний саботаж», так званий «зрив хлібопоставок», та за підозрою в антирадянській діяльності і, зрештою, 19 листопада 1937 року засудили до розстрілу, а 27 листопада вирок виконали (докл. про це чит.: Жеплинський Б. М., Ковальчук Д. Б. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2011. – С. 241). На все життя запам'яталася Ігореві й невимущена зустріч із кобзарями в повоєнні роки, коли навчався в 7-му класі Малобубнівської семирічної школи, не раз доводилося слухати на роменському базарі і С. Адамцевича. «Запорізький марш», пісні «Про Хортицю», «Славно твоя кобза грає»,

«Євшан-зілля», «Розмова Шевченка з дубом» глибоко западали в душу і серце, викликали в них бурю таких близьких, рідних і бентежно-хвилюючих почуттів, переживань та роздумів.

*Кобзар Ігор Рачок із батьком Карпом Пантелеймоновичем, матір'ю Мотроною Олексіївною та сестрою Катериною.
Фото, село Лавіркове, 7.09.1974 р.*

1964 року він придбав бандуру. За 20 кілометрів їздив велосипедом після роботи в науку до колишнього учасника Київської капели бандуристів Федора Співака, який проживав у селі Березівці Талалаївського району на Чернігівщині. Таку само відстань долав у протилежному напрямку – до Ромна, де в кобзарів І. Петренка та Є. Адамцевича переймав репертуар і манеру виконання. Опанував нотну грамоту. За книгою Ф. Колесси «Мелодії українських народних дум» вивчив, виконував і виконує думи «Про Марусю Богуславку», «Невільницький плач», «Думу про Олексія Поповича». У його репертуарі – історичні пісні «Про Саву Чалого», «Про зруйнування Січі Запорізької», «Про Хортицю». Спілкувався з Петром Гузем, від якого «на слух» перейняв думу «Олексій Попович», із Михайлом Полотаєм та іншими кобзарями.

Родинні звичаї, характер і світогляд І. Рачка позначилися й на подальшому формуванні його репертуару. Коли самодіяльним і професійним художнім колективам послідовно нав'язувалися тво-

ри про Леніна, компартію, «щасливе» життя під зорями Кремля, Ігор Карпович, оволодівши старосвітською бандурою, яку замовив у відомого майстра Василя Сніжного, виконував заборонені тоді народні пісні, як-от «Пісню про Конопотську бит-

Кобзар Ігор Рачок на подвір'ї у краснавиці Феодосія Сахна в селі Смілому Роменського району Сумської області. Фото. 70-ті рр. ХХ ст.

ву», яка побутувала в краї, певне, століттями, адже її співали по селах ще в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., а також «Із-за гори, з-за лиману (Про руйнування Січі)», «Ой ішли наші славні запорожці», «Про повстанців», «Мазепине поле» (слова П. Ротача, муз. І. Рачка) тощо, за що зазнавав утисків і переслідувань. Так, наприклад, у селі Локні Роменського району Сумської області співав:

Пішла мати на село,
А на селі пусто.
Ні пшениці, ні муки
Лиш сталінські образки.
Зібралися у сільраді –
Всі ледарі дуже раді:
Будем багатих ділити
І нічого не робити.

Почувши це, перелякані вчителі повтікали геть. А кобзар продовжував співати:

Гоп, мої гречаники
Комуністи начальники...

та інші антисоветські пісні.

Співробітники советського КГБ та їхні таємні агенти, зокрема секретар Талалаївського райкому компартії Фесак, перешкоджали виступам кобзаря у школах, сільських клубах, улаштували провокації, щоб потім звинуватити в хуліганських нападах на них і арештувати. Передбачливо відчував і розумів це, тому й не піддавався на такі провокації. Двічі приїздив до нього додому в Лавіркове полковник КГБ Герасименко з Чернігова, який арештовував Л. Лук'яненка. Звичайно, не на гостину, а з чітко визначеним завданням – знайти антисоветські «вивихи» кобзаря і взяти його під слідство, потім віддати під суд. Урятувала так звана горбачовська перебудова. Після всього того, як той козацький характерник, несподівано з'являвся то в Смілому, то в Ромні, то в Талалаївці, то на батьківщині Петра Калнишевського в Пустовійтівці та інших селах і, всупереч утискам та переслідуванням, знову виконував там заборонені пісні та думи:

Ой із-за гори, з-за лиману,
Вітер повіває,
Кругом Січі Запорізької
Москаль облягає.
Облягає москаль Січу,
Таборами стали.
Вони свого генерала
Три дні дожидали.
Метнулися по куренях
Запасу шукаги,
А московська вся старшина
Церкви оббирати
Та беруть срібло,
Беруть злото,
Ще й воскові свічі.
Зостається пан кошовий
З писарями в Січі, –

виспівував перейняту від І. Петренка пісню про руйнування московським військом Запорізької Січі «Ой із-за гори, з-за лиману», нагадуючи слухачам наше історичне минуле, щоб завжди пам'ятали й не забували про нього, щоб гартували у своїх душах волю до свободи. А другого дня в іншому селі, зібравшись навколо кобзаря, молодь і люди старшого віку слухали в його виконанні «Пісню про повстанців»:

Що за військо іде,
Що за пісню веде,
Що за прапор
Над вітром лопоче.
То повстанці-орли
Попід гаєм ішли,
То їх пісня
На серці лоскоче.
Не кидають квіток
Під їх кований крок,
Не сплітають
Віночки дівчата.

Бо їх батько – то ліс,
А їх мати – то ніч,
Україна – уся їхня хата...

Чи то:

Я не боюсь тюрми і ката
Вони для мене не страшні.
Страшніш тюрма у рідній хаті,
Неволя в рідній стороні...

Або ж:

На вас, розумні юнаки,
Майбутнє України,
Кладу найкращі думки,
Мої сподіванки єдині...

Зрозуміло, що за обставин підсоветської дійсності ці рядки також формували опозиційність до влади, гуртували і героїв-повстанців, і слухачів в одну-єдину українську родину, руйнували нав'язувані московськими окупантами та комуністською ідеологією уявлення про бандерівців як запеклих ворогів українського народу.

Не раз гостював у Смілому Роменського району в красзнавця Феодосія Сахна й на його подвір'ї – біля встановлених господарем наперекір місцевій владі погрудь Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки – збирав односельців-смілян і гостей послухати «Мазепине поле» чи «Думу про голод», уселяючи їм волелюбний дух, не даючи згаснути козацьким звичаям непокори злу й насильству, пробуджуючи в них почуття національної честі та гідності.

Щоб якось узяти Ігоря Карповича під свій контроль, нав'язати йому советський репертуар, не дати можливості бути самим собою, тобто народним співцем-музикантом, комуністські чиновники від культури з Чернігова запропонували йому навчання нібито на курсах керівників ансамблів бандуристів. Швидко збагнув суть цього хитроумного задуму й рішуче відмовився від нього. Ось так в усьому дотримувався звичаїв непокори ворогам України, звичаїв свого батька Карпа і дядька Степана, свого козацького роду.

Уважає себе віруючою людиною. На цій підставі завжди був в опозиції до комуністської влади. Начитаний релігійно-християнських книг, зокрема Біблії, хоч на сповіді на пропозицію священника прощати і своїм ворогам може відповісти: «Я то можу сказати, що погоджуюся з Вами, але в душі – ні, адже тоді потрібно прощати й Сатані та любити його!», чи то розповісти бувальщину про те, як піп разом із наймитом у піст, працюючи в полі, підкріплялися салом, адже, як відповів піп на вагання наймита, мішків за нас ніхто не носитиме.

Із часом Лавірів хутір став своєрідною школою кобзарського мистецтва, питомо українським центром духовної культури. Сюди до Ігоря Карповича не раз приїздили відомий кобзар Георгій

Ткаченко, етнограф Іван Гончар, журналіст Ренат Польовий, бандурист Микола Товкайло. З ним листувався наш земляк, фольклорист, літературознавець і письменник із села Артюхівки Роменського району Григорій Нудьга, інші діячі культури й мистецтва. Ось що писав йому у своєму листі ще в 70-х роках ХХ ст. учитель англійської мови зі станції Очеретине Донецької області: «УКРАЇНЕЦЬ! Якщо ти НЕ СПІЛКУЄШСЯ українською мовою, ти – раб (можливо, добровільний). НЕ ДУ-

Вояки-петлюрівці. Зліва направо: Демид Федотович Ткаченко і Степан Пантелеймонович Рачок (дядько кобзаря Ігоря Рачка)

МАЄШ українською мовою, ти – подвійний раб і вже перебуваєш на межі зради України. НЕ ВИЗНАЄШ СЕБЕ УКРАЇНЦЕМ, ти – відступник і ворог українства. НЕ ДОПОМАГАЄШ Україні, українству, ти – злочинець проти своїх батьків, братів, сестер, дітей, онуків. НЕ ДБАЄШ про Україну і не ВИТЯГАЄШ з біди українство – прокляття долі падає на націю, на голови нащадків твоїх, і будуть у муках жити вони. НЕ СТАВИШ інтереси України, української нації вище від своїх інтересів – страждає вся українська людність не тільки морально, а й матеріально». Так у надрах советської імперії, у мороці комуністсько-фашистського всевладдя справжні українські патріоти зберігали волелюбний дух сво-

їх предків і передавали його своїм нащадкам. Це становило національну сутність їхнього внутрішнього єства, було їхньою повсякденною потребою, що внутрішньо-духовно гуртувало їх в один рід. Перейняти і примножувати ці звичаї – наш невідкладний обов'язок.

Зі здобуттям Україною незалежності в краї, як і по всій Україні, стало активно відроджуватися кобзарське мистецтво. Отож по науку до кобзаря приїжджають молоді хлопці з Києва, Переяслава-Хмельницького, Харкова, Ромна. Олександр Триус, Тарас Силенко, Юрко Кочержинський, Юрко Авдеєв, Василь Жованик стали його учнями і примножують духовні цінності нашого народу, кобзарську славу України. Сам Ігор Карпович, незважаючи на свій похилий вік, виступав на святі Конотопської битви в Соснівці та Шаповалівці, на «Калнишеві раді» в Пустовійтівці Роменського району Сумської області, брав участь у різного роду кобзарських зборах тощо, щедро передаючи свій досвід новим поколінням кобзарів, бандуристів та лірників, молоді загалом, пробуджуючи в їхніх душах і серцях почуття причетності до національної історії, почуття відповідальності перед нею. Завдяки турботі М. Товкайла та братчиків із Київського кобзарського цеху в Роменському районному будинку культури було врочисто відзначено 75-річчя від дня його народження.

І Рачок завжди був і залишається вірним звичаям свого козацького роду й народу, свято оберігає їх, про що він також розповідає в документальному кінофільмі «Дороги кобзарські» (Укртелефільм, 1988). На хресті, який заповів поставити на його могилі, власноруч витесав «Він любив Україну!» Ось такий характерник живе на хуторі Лавірко́вм.

Далі подаємо кілька матеріалів до його життєпису. Вони також характеризують Ігоря Карповича як людину старосвітських українських звичаїв. Такий він у всьому: у внутрішньому оформленні своєї хати, у гостинності, з якою зустрічає і проводить тих, хто приїжджає чи то взяти уроки гри на бандурі, перейняти його репертуар, чи то просто відвідати його. Гостинність ця – у розмовах про історію України, кобзарство, у турботі про збереження національних духовних цінностей. І він щедро наділяє усіх такими уроками, розмовами, турботами. Тому й мають нестримну потребу заїхати чи написати йому листа і старосвітський кобзар Г. Ткаченко, й етнограф І. Гончар, і викладач Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича Ніна Козачук та вчителька-землячка Світлана Шурхало, краєзнавці П. Ротач із Полтави та книголюб зі Жданова (тепер Маріуполя) П. Дубинка, журналісти Р. Польовий із Кубані та Г. Сидоренко з Талалаївки. Кожен із них у тих зустрічах та листуванні свого часу знаходив і знаходить те, що турбувало і турбує його, а саме – доля України, доля національної духовності, історична

пам'ять українського народу. Вчитайтесь, скажімо, в рядки спогадів Світлани Шурхало, Тетяни Коробейник, листів Петра Ротача, Ярослава Гамзи, і ви самі душею та серцем відчуєте це. Тож цілком зрозуміло, що Ігоря Карповича радо запрошують на різні заходи до Опішного на Полтавщині, Прилук Чернігівської області, до Києва тощо.

* * *

Світлана ШУРХАЛО,
вчителька-пенсіонерка

У гостях у кобзаря Ігоря Рачка

Так склалося, що доля закинула мене на Буковину, де я прожила майже сорок років, а повернулася до Ромен тоді, коли вже вийшла на пенсію. Отож не дивно, що в тому зеленому чудовому краї в мене залишилися друзі, з якими я й досі підтримую тісні зв'язки.

Кілька років тому приїхала до мене з Чернівців разом із дочкою моя подруга, кандидат філологічних наук Ніна Володимирівна Козачук, яка працює в Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича. У розмові з'ясувалося, що Ніна Володимирівна ніколи не чула наживо співу кобзарів (на Буковині їх немає) і дуже хотіла б познайомитися зі справжнім народним музикою.

Ми звернулися до відомого роменського краєзнавця Григорія Володимировича Діброви, і він, спасибі йому, взявся організувати нам цю поїздку.

І ось сонячного літнього ранку легковик везе нас старовинним Прилуцьким шляхом до села Лавіркового, пригальмовує біля затишного будиночка із садочком. Заходимо стежиною до двору й зупиняємося вражені: на одній стіні літньої кухні – козак Мамай із кобзою в руках, а на другій – у червоних шароварах, із шаблею на поясі та люлькою в зубах сам верховода троянців Еней – герой поеми Івана Котляревського. Одрозуміло стало ясно, що тут живе не проста людина. Як з'ясувалося потім, ці картини намалював Феодосій Сахно зі Смілого Роменського району, завітавши на гостини до господаря.

Нас зустрів літній чоловік із козацькими вусами, одягнений по-робочому, бо саме працював на городі. Це і був кобзар Ігор Рачок.

Він запросив нас до невеличкого столика в саду, пригостив запашним медом зі своєї пасіки. Розповів трохи про своє життя, господарство, про колишні та сучасні назви навколишніх сіл, а після того, переодягнувшись, узяв до рук бандуру і залунало Шевченкове:

Б'ють пороги,
Місяць сходить,
Як і колись сходив...

Ніна Володимирівна швиденько ввімкнула магнітофон. А далі бандурист співав народні пісні, думи...

Ми незчулися, як пролетів час, коли водій машини сказав, що йому пора вже їхати додому, де його чекають. Довелося хутенько розпрощатися з Ігорем Карповичем, подякувати за гостинність і швиденько від'їхати. Дорогою спочатку мовчали під враженням від такого хвилюючого концерту, а пізніше бурхливо обговорювали все, що побачили й почули.

Мені ще пощастило слухати народного співця Ігоря Рачка в Роменському краєзнавчому музеї, коли відзначали 110-ту річницю із дня народження Євгена Олександровича Адамцевича. А Ніна Володимирівна тепер використовує магнітофонні записи його пісень у роботі зі студентами Чернівецького університету.

* * *

Василь ЖОВАНИК,

студент Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, учень Київського кобзарського цеху, старосвітський бандурист

Зі столиці на хутір по науку до кобзаря

Про Ігоря Рачка я чимало чув під час навчання в майстрів кобзарського цеху. Вдалося мені послухати його співогру із записів у мережі Інтернет та з аудіозразків, люб'язно наданих Олексієм Вертієм. У шкільні роки кілька разів отримував запрошення поїхати до Ігоря Карповича, проте, на жаль, зробити це тоді не зміг.

Уперше в Лавіркове вдалося поїхати взимку 2014 р. разом із моїм учителем Ю. Кочержинським та знайомими.

Був холодний зимовий ранок, коли ми вирушили авто від станції метро «Лісова». Їхали швидко, незважаючи на несприятливі погодні умови. По дорозі вдалося відвідати кілька цікавих місць, зокрема маєток відомого мецената Павла Галагана. За певний час ми прибули до затишної оселі Ігоря Карповича, Ю. Кочержинський та я заколядували, і почалася розмова...

Не за великий час і не за малу годину перейшли, власне, до співу. Звучали старовинні пісні «Ой поїхав лебеденко», «Ой не спав я нічку» та інші, більшість із яких не знайти в пісенниках. Попри хворе горло, всі озвучені Ігорем Рачком речі звучали колоритно, природно, без будь-якої сценічної постановки. На жаль, співав він небагато, більше говорив, розпитував про нинішню політичну ситуацію та ін. Усі присутні намагалися ввічливо кожен момент спілкування, фіксували озвучене на фонографи, відеокамери.

Завдяки Юркові Кочержинському вдалося почути від Ігоря Карповича старі пісні, які співав

батько кобзаря, насамперед «Пісню про Конотопську битву», перейняту ним від учителів у місцевій «Просвіті», «Ой, ковалю-коваленку, чом не куєш залізо тоненько». Це унікальні речі з помітно вираженими діалектними й інтонаційними особливостями, унікальною мелодикою, яка не побутує нині.

Трохи погнали на бандурі, яку я тоді прихопив із собою. Приємно було бачити, як уважно слухає нас старший чоловік. Зміст цього слухання полягав, певно, не в пошуку естетичної, моральної чи будь-якої іншої насолоди, а у ширій радості, що наші інструменти звучать, не лише «щоби порушувати силою звукової хвилі повітряні коливання, а насамперед як важлива національна складова, не менш вагома за прапор і герб». Час промайнув непомітно, і ми рушили додому. Усі учасники експедиції мали піднесений настрій, сили й натхнення для нової роботи.

Варто зауважити, що Ігор Рачок мешкає в батьківській хаті на межі Сумської та Чернігівської областей – у селі, що раніше було хутором Лакизин. Нині там майже ніхто не проживає, нема магазинів, дротового телефонного зв'язку, жодних ознак цивілізації (крім електрики). А найголовніше, в криницях немає води через неправильний видобуток корисних копалин неподалік. Найближчі магазини знаходяться за 5-7 км у селі Малих Бубнах Роменського району Сумської області та селі Харьковому Талалаївського району Чернігівської області. Найближче місто – літописний Ромен, розташований на берегах річок Сули та Роменки. У часи Київської Русі воно було одним з оборонних межових міст-фортець. Через Лавіркове проходить сумська автомагістраль.

Удруге до Ігоря Рачка я поїхав самотужки влітку 2015 року. Маршрут розпочався з автостанції «Чернігівська». В обідню годину талалаївський автобус, що мав прямувати через село Харьковове, розпочав рух. Було спекотно, і час тягнувся вельми довго. Слід зазначити, що дороги в Чернігівській області, напевне, одні з найгірших в Україні, отже, везучи молоко, можна привезти масло. Зійшовши в Харьковому на повороті на Талалаївку, до Лавіркового я рушив пішки. Відстань, що мала бути подоланою (згідно з мапою – 7-8 км), насправді виявилася довшою. Цього разу я прямував із наплічником та бандурою власної роботи, щоб поцікавитися думкою щодо її звуку, тембру та інших характеристик.

Удалося застати Ігоря Карповича вдома. Він якраз господарював на подвір'ї. Почалася неспішна розмова, потім співи, обговорення новин і таке інше. З особливим зацікавленням слухав я розповіді кобзаря про його батька Карпа Пантелеймоновича й дядька Степана Пантелеймоновича. Батько був активістом місцевої «Просвіти», всіляко протистояв новоявленій московсько-більшовицькій владі. Коли на хутір прийшов Денікін, батька за-

брали на допит. Там його катували, а потім хотіли повісити, але він якось вирвався з лабет окупантів і пішки подався до Києва, де переховувався в монастирі. Не краща доля спіткала й дядька Степана. Той також був змушений переховуватися то в копиці сіна, то на горищі чи деінде. Мене, молоду людину ХХІ сторіччя, вражала в тих розповідях моральна стійкість простих українських селян у боротьбі за незалежну Україну, те, що вона не була якимось стихійним виявом ненависті до ворога, а природним складником національної свідомості й національного укладу життя українців того часу. Відчував у тому щось зворушливо-трепетне, якусь нестримну жагу слухати і слухати кобзаря, знати про ті часи і тих людей усе більше й більше. Тривало наше спілкування майже до 4-ї години ранку... Наступного дня також удалося багато поговорити. Цікаво, що старий чоловік, який не вивчав «високих наук», є цікавішим співрозмовником, аніж більшість людей із вищою освітою. Добре знає історію, культуру, традиції, і не лише українського, а й багатьох інших народів (у родинній бібліотеці Рачків мали навіть твори Гегеля). Цікавиться всім – від археології до останніх технічних новинок. Удалося почути багато філософських міркувань щодо нинішньої ситуації в суспільстві, економіці, політиці, військовій галузі тощо.

Клімат у місцевості, де проживає І. Рачок, за останні десятиліття вельми змінився. Через сильну посуху зникли птахи, тварини, рослини, які споконвічно жили і росли тут.

Окрім бажання показати нову бандуру, я мав на меті записати матеріал для виконання діалектологічної практики. Це було літнє завдання з університету. Як виявилось згодом, мені вдалося виконати його якнайкраще.

Після кількох днів гостини я вирушив до Ромна, щоб відвідати темного на очі братчика Київського кобзарського цеху Олександра Триуса. Попри відсутність регулярного транспорту та незнання шляху, мені вдалося дістатися до міста. Переночувавши в О. Триуса та поспілкувавшись із ним, я вирушив додому.

Ця подорож була незабутньою, надихала на нові відкриття, мандрівки та спілкування, яких так не вистачає жителям великих міст...

Восени 2015 року ми зі ще одним учнем кобзарського цеху Юрком Єжемем зібралися провідати Ігоря Рачка. Склали все необхідне – подарунки, харчі, інструменти... Пізньою осінню рушили авто з Борщагівки. По дорозі заїхали в Прилуки на кладовище, аби вшанувати нещодавно відбулого товариша, чудового коваля, борця за волю України Григорія Матяша. І продовжили рух далі. Сонце котилося на захід, коли ми прибули до гостинного подвір'я. Ігор Рачок був дуже радіє бачити нас. Після спільного приготування вечері почалися розмови. Певно, нескінченні й незбагненні. Варті пе-

реосмислення ще й донині... Наступного дня вирішили разом поїхати в Ромен на базар. Придбавши все необхідне, намагалися відвідати краєзнавчий музей, проте він виявився зачиненим із невідомих причин. Невдовзі рушили до славнозвісного дуба Верещаки, цієї унікальної нерукотворної пам'ятки. Далі поїхали в село Малі Бубни, щоб уладнати деякі невідкладні справи. Потому повернулися на ночівлю. Наступного дня багато грали і говорили, співали і слухали... Ще раз переночувавши, вирушили додому. По дорозі заїхали до маєтку Галаганів, інших попутних пам'яток. Нам тоді також удалося не лише поспілкуватись, а й записати «для науки» деякі пісні з репертуару кобзаря.

Відбулася й четверта поїздка – 2016 року, зовсім спонтанно. Холодної зими, після Різдва, я рушив громадським транспортом до села Харькового. Прибувши туди, йшов швидко, майже біг, щоб не замерзнути. Падав лапятий сніг, якого й до цього було ледь не по пояс. За короткий час я подолав необхідну дистанцію. Зустріч була неочікувана, адже за такої погоди доїхати було найменш імовірно. Я не брав бандури, тому довелося грати на тій, яку Ігорю Рачку подарував майстер Ілько Чернецький із Києва. На жаль, поспілкуватись, як це було в попередні рази, майже не було часу, адже в мене почалася зимова сесія. Я благополучно дістався до Ромна, на годинку заскочив до Олександра Триуса і поїхав електричками на Київ. Дорога була непевна. Давали про себе знати сильний мороз і сніг, але все склалося добре.

У червні 2016 року, ще до літньої сесії, отримав запрошення відвідати Батурин. Це містечко – колишня гетьманська столиця – знаходиться на Чернігівщині. На жаль, наша транспортна система не настільки розвинена, щоб можна було дістатися до Батурина вчасно, тож я не встиг... Довелося вертатися з Талалаївки до Харькового і прямувати на старі, безлюдні хутори. Цього разу я мав бандуру роботи Миколи Будника, яку не встигли забрати власники після чергового фестивалю «Етносвіт», де вона була на виставці інструментів кобзарського цеху...

Ігор Рачок мене радо зустрів, хоч і зовсім безсилий від важкої польової роботи. Цього разу були лише розмови і пісні, що я озвучив. Була критика і похвала, як чорне і біле, що оточує нас завжди і всюди. Було радісно і водночас прикро, що такі люди на старості років навіть не мають із ким поговорити, не те що отримати належну фізичну, моральну чи матеріальну допомогу від ближніх. Ігор Карпович скаржився на погане самопочуття і здоров'я загалом. Казав, що «вже прийшов його час» тощо. На бандурі не грав і не співав. Зі сходом сонця благословив мене в дорогу, і я рушив... Рушив, маючи одночасно різні почуття, але враження найкращі...

Доки є такі люди, як І. К. Рачок, доти живе народний дух, самобутній колорит, джерела внутріш-

ньої непереборної енергії, які відкриваються лише тим, хто щиро і совісно чинить, нехтуючи нівелюванням морально-етичних норм, економічних виликів та політичного підлабузництва наших днів!

Сподіваюся ще не раз відвідати Ігоря Карповича, перейняти його мудрість, філософські настанови та непереборну любов до України, всього національного, справжнього, не спотвореного.

Раджу всім не прогавити такої нагоди. Куйте залізо, доки гаряче, ріжте дерево, доки вологе, шукайте правди, доки не загубились у брехні, – і буде все гаразд.

* * *

Тетяна КОРОБЕЙНИК,
науковий співробітник Роменського
краєзнавчого музею, пенсіонерка

Мої зустрічі з Ігорем Рачком

Пригадую, що мої зустрічі з Ігорем Карповичем почалися десь із 1975–1976 років.

Роменський художник Валерій Купріянович Зосенко запропонував мені відвідати його товариша, котрий проживав у селі Харьковому і працював там дорожнім майстром.

Слова Валерія «познайомлю зі справжнім українським козаком, бандуристом і великим патріотом» цілком справдилися за час нашого спілкування впродовж майже 40-річного нашого знайомства...

Зустрів на подвір'ї із приємною посмішкою гарної спарганської статури років 35-ти чорнявий вусань. Цвіли садки, буяла весна, господар займався пасікою.

Дуже зрадів зустрічі, мовив, тепло привітавшись: «Друзе, запрошую до господи, дорогими гостями будете». Відразу повіяло від нього великою добротою і приязню.

У хаті зустрілися з батьками Ігоря Карповича: старенькі сиділи на печі і грілися. На стінах висіли портрети Тараса Шевченка, Івана Франка, Пантелеймона Куліша. Біля пічки – великий піл (місце для відпочинку замість ліжка), на почесному місці – бандура.

Ігор Карпович гостинно запропонував нам чай із чебрецем і медом. А потім почалося свято для душі: майже годину господар виконував на бандурі думи та українські народні пісні, які тоді співали лише справжні українські патріоти.

Нехай нас мучать і катують,
Та слова правди не уб'ють.
Нехай кати ще бенкетують,
Час прийде – разом пропадуть...

Ще не встигали до кінця осмислити почуте, а він продовжував:

Хай стоголовий кат
Лютує, біситься щоднини,

Повстане ще наш темний брат
По всіх куточках України...

Відчували, що знаходимося в іншому часі, в іншому просторі, в іншому ідейному і духовному світі, адже кобзар називав речі своїми іменами: з його пісні Советський Союз поставав не як хвалена країна свободи і демократії, про що ми щодня чули по радіо, читали в газетах, вивчали в школі, а як країна неволі, необмеженого деспотизму, бо ж, як співав він, «ми всі тепер живем в тюрмі». Разом із тим приходило усвідомлення, що це гірка правда і що так жити далі не можна. Від того співу в душі пробуджувалося щось досі не усвідомлене, щось бунтарське, що нагадувало нам про козаччину, про національно-визвольні змагання 20–30-х і 50–60-х рр. XX ст. під проводом С. Петлюри та С. Бандери.

Зачарував нас і спів його стареньких батьків, які виконували українські пісні. Ігор Карпович дуже схожий на батька. Мабуть, і хист до музики та співу перейняв від нього.

Колись, під впливом настрою, Ігор Карпович поділився сокровенним... У кінці 1960-х чи на початку 1970-х років за патріотичну позицію його переслідувала місцева влада, тому змушений був проживати не в рідному селі, а на Кавказі, де й понині мешкає його рідна сестра Надія... Того дня він повів нас у кінець городу, де була похована ще одна його рідна сестра, яка маленькою захворіла і померла. Ці два гіркі моменти у своєму житті Ігор Карпович згадував із великою тугою.

Від часів першого знайомства з Ігорем Карповичем ми з Валерієм завжди, за першої ж можливості, відвідували його садибу, відчуючи спорідненість наших душ. А твори на бандурі в його виконанні нас окриляли і зачаровували.

У вільний від роботи час Ігор Карпович брав бандуру, сідав на велосипед і їхав по навколишніх селах, записував з уст старожилів українські народні пісні, сам неодноразово грав. А слухачів було доволі. Можна лише уявити, як спрагло вони слухали хоч би ці рядки з «Пісні про повстанців»:

Подивіться на них,
На орлів молодих,
На їх вітром
Обпалені лица.
Усміхаються нам,
Та страшні ворогам,
А в очах їх
Завзяття іскриться.
Десь далеко рідня
Дожидає щодня
І чекає дівчина русява.
Та рідніший той дім,
Що потрібен усім –
Українська Соборна Держава.

Ось такий у моїх очах образ Ігоря Карповича Рачка. Людини національно свідомої, принци-

пової, з чіткою життєвою позицією, справжнього українця і патріота.

І стає спокійно і впевненіше на душі, коли знаєш, що в Україні є такі особистості.

* * *

№ 1

Дарчий напис на фотолистівці до 162-х роковин із дня народження Т. Г. Шевченка:

«Дорогому Ігореві Карповичу на спомин про 162 роковини з дня народження Т. Шевченка від автора монтажу, фотокопія якого на звороті. Хай наш скромний дарунок нагадає світлій родині І. К. Рачка про славного сина нашого народу Т. Шевченка, котрий возвеличив наш народ і нашу культуру в масштабі Всесвіту. **Дубинка П.Г.**, прихильник мистецтва».

№ 2

Туга давнього ударить
В серце – рани розтривожить.
Розганяє пісня хмари,
Дужа пісня сили множить.

Грай, кобзарю! Думаєм тісно.
І видзвонює на волі
Шлях Роменський, як та пісня,
За Лавірквим у полі...

Петро РОТАЧ

Полтава, 27. IX. 78 р.

№ 3

Полтава, 15.X.78 р.

Вельмишановний Ігор Карпович,
листа одержав, дякую. Це Ви його переклеювали,
чи хтось інший цікавився?

Гарно написали Ви про зустріч з Петренком.
Я живо уявив і його самого, і його оселю. Якби
знати, до кого звернутись, щоб зібрати про нього
спогади, – я б написав листа. З часом все забува-
ється...

Чи не поласте мене, що я подарував Я. Гамзі
копію фото Вашого (з подарованого мені). Він ніби
збирався влітку заїхати до Вас і шкодує, що не за-
їхав.

Я знайшов у старому збірнику Ф. Колесси (за
1920 р.) ноти думи про Федора Безрідного. Наді-
слати?

Як Вам моє творіння?

А кобза як? Часто граєте? Для Вас вона як най-
дорожчий друг – чи не так?

Привітайте К. П. Буду радий, якщо надішлете
мені свої записи.

З пошаною – **Петро РОТАЧ**

№ 4

Полтава, 9 листопада 78 р.

Добридень, Ігор Карпович!

Спасибі за листа Вам, а Карпові Пантелеймо-
новичу дяка за переписану пісню та колядку.

Шкодує, що Ви не написали ширше про візит
Сахна і його друзів. Де тепер Ф. І. працює, яка в
нього адреса? Запитав би я в нього про Петренка,
але куди писати?

Посилаю Вам «Хведора Безрідного», вирі-
заного мною з моєї власної книжки: Ф. Колесса.
Українські народні думи, Львів, 1920. Я вирішив
зробити саме так, бо переписувати зовсім нема
можливості, тим більше, як Ви знаєте, я не спеціа-
ліст. Перепишете і повернете мені. А я знову вклею
цю сторінку в книгу (вона в ній остання). Думу, як
Ви бачите, записав М. Лисенко.

Останнім часом я часто писав Вам, а тепер це
стає «недозволеною розкішшю». Справа в тому, що
в мене має початись напружена робота в інституті,
і я вже не зможу ні займатися своїми улюбленими
ділами, ні писати листи друзям. До весни, до літа.
А там знову вільніше буде. Отже й вам набридати
своїми листами не буду.

Бажаю Вам всього найкращого!
Вітайте К. П., нехай здоров буде.

Щиро Ваш земляк – **Петро РОТАЧ**

№ 5

Добрий день, Ігор Карпович!

Давно знаю про Вашу творчість, але ніяк не
можу зустріти офіційного матеріалу, в якому б були
відомості про репертуар, про те, де й коли висту-
пали на авторитетних форумах бандуристів і т. д.
Черкніть, будь ласка, коротенько.

Був час, коли я вам писав. Це було років 15
тому, якщо не помиляюсь.

Ви повинні вести свій щоденник, в якому ба-
жано нотувати: хто запрошував на концерт, коли й
де відбувся концерт і т. д. На дрібницях не треба зу-
пинятись, а писати те, що являє собою авторитетне
для громадськості, для кобзарства, для культури.

Я пишу листа не випадково, до речі. Спра-
ва в тім, що мені про Вас казали працівники з
музею краєзнавства Роменщини. Там, в музеї, Вас
добре знають, призибують про Вашу творчість
матеріали.

Цікаво писали про Вашу творчість в журналі
«Народна творчість та етнографія». Це авторитет-
ний журнал, який висвітлює відомості про кобза-
рів. Я про Вас напишу, якщо Ви надішлете. Бажано
до листа додати якусь цікаву афішу та фотопортрет
з бандурою. В цьому журналі працює авторитетна
людина з Менщини – Дей Олексій Іванович. Саме
йому я буду адресувати матеріал про Вас.

На все добре!

З повагою –

ДУБИНКА Павло Григорович, книголюб
6/VI – 84
341024 Жданов – 24,
просп. Металургів, 170, кв. 25
Дубинці П. Г.

№ 6

Шановний Ігор Карпович!

Роменський краєзнавчий музей і районний Будинок культури запрошують Вас на літературно-мистецький вечір, присвячений великому українському поетові-демократу Т. Г. ШЕВЧЕНКУ, який відбудеться в Будинку культури 28 лютого 1988 року о 18 год.

№ 7

Шановний товаришу!

Запрошуємо Вас на свято «ДЕНЬ ГОНЧАРЯ», яке відбудеться 19 червня 1988 року на стадіоні селища Опішня Полтавської області. Початок о 10 години.

ОРГКОМІТЕТ

№ 8

УРСР
Чернігівське обласне управління культури
ОБЛАСНИЙ
науково-методичний
ЦЕНТР
народної творчості
і культурно-
освітньої роботи
250027 м. Чернігів,
вул. Шевченка, 54,
тел. 3-81-82
22.02.89

УССР
Черниговское областное управление культуры
ОБЛАСТНОЙ
научно-методический
ЦЕНТР
народного творчества
и культурно-
просветительской работы
250027 г. Чернигов,
ул. Шевченко, 54,
тел. 3-81-82
№ 38

ШАНОВНИЙ ІГОР КАРПОВИЧ!

12 березня в м. Прилуки відбудеться обласний конкурс кобзарських колективів та окремих виконавців – народних кобзарів та бандуристів.

На цей конкурс запрошуються члени республіканського журі для відбору на Республіканське свято кобзарського мистецтва, присвяченого 175-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка.

Ласкаво запрошуємо Вас взяти участь у цьому конкурсі. Як одного із когорти далеко відомих на Україні народних кобзарів.

З повагою
директор ОНМЦ Е. М. Чеканова

№ 9

Полтава, 10.10.2000 р.

Дорогий Ігоре Карповичу!

Час швидко і нестримно летить уперед, але не стирається світле, приємне враження від короткої зустрічі з Вами влітку цього року в Лавірковому. На жаль, не було коли запитати Вас про все, що мене цікавить. Якщо можна, напишіть про своє життя: чи живе Ви взимку в своїй хаті, чи виїжджаєте до Ромна; чи виступали і виступаєте будь-де, чи запрошують Вас на виступи в Талалаївку, в села,

в Сокиринці, в Ромен? Чи поповнився репертуар, який я знав раніше?

Не було змоги, тобто часу, записати від Вас тексти пісень, які Ви нам співали, а тому просив би Вас переписати і надіслати мені пісні «Послухайте, добрі люди», «А у созі при дорозі», «Стугонить Дніпро по скелях», «Відлітають роки...». Гарні то пісні, гарно Ви їх виконуете. Вони пробуджують сумління наших перевертнів, будять сплюх. Виступайте частіше, взимку час буде.

Григорій Пилипович випросив у Чернявського негатив і прислав мені декілька кадрів. Я надсилаю Вам дві фотокартки. На жаль, було багато сонця, тому фото в житі вийшло погане, розмите, темне, обличчя не видно. Але нехай буде пам'ять.

Шкода, що я вже став старий і виїжджати з дому нелегко. А так хочеться ще походити по рідних стежках, погомоніти з Вами про нещасну долю України, послухати Вашу кобзу. Будемо сподіватись, що Бог подарує нам ще таку зустріч, як влітку цього року, – будемо чекати наступної весни.

Бажаю Вам здоров'я і тепла в хату, щоб пережити зиму.

Чи жива Ваша сестра і чи приїздила вона до Вас цього року?

І ще одне цікаве питання: чи є, крім Вас, в нашому районі кобзарі? Чи навчаєте Ви кого-небудь, як Вас навчали Ф. Співак чи Є. Адамцевич?

Вітаю з Покровою. Колись у Слобідці це був храмовий день. Був на вигоні ярмарок, і співали захожі кобзарі. Де все це поділось? Глухо! Слобідка вимирає. А Лавіркове?

Здоров'я Вам і всього найкращого.

Ваш **Петро Ротач**.

№ 10

Поштівка. Без дати

Дорогий і незабутній друже Ігоре!

Пробачте, що порушую Вам спокій. До цього примусила мене радіопередача, де йшлося про вшанування пам'яті кошового отамана Петра Калнишевського в Ромнах. Там добрим словом згадали кобзаря Ігоря Рачка. Прийміть і мою повагу і подяку.

Щиро – **Я. Гамза**

На титульній сторінці – портрет І. Франка і рядки з його поеми «Мойсей»:

Та прийде час – і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі, –

із написом: «Видано в 50-ліття смерті Українсько-американською спілкою в Чикаго».